

Jef Weyns als student Kunstgeschiedenis te Gent

Net als in Lier kwam Weyns in Gent terecht aan een onderwijsinstelling, die net turbulente jaren achter de rug had. Franstalig als België was sinds de onafhankelijkheid in 1830, streefde de Vlaamse Beweging al voor de Eerste Wereldoorlog naar de vernederlandsing van de Rijksuniversiteit Gent om de Vlaamse jeugd de kans te geven in de eigen taal hogere studies te doen. Tijdens de bezetting ging dankzij de steun van de Duitsers effectief een 'Vlaamse Hogeschool' open, maar na 11 november 1918 werd die weer opgeheven. Toch was de vernederlandsing onafwendbaar. In 1923 stemde het parlement de roemruchte wet Nolf op de (gedeeltelijke) vernederlandsing. De volledige vernederlandsing volgde in 1930. Democrativering en opleving van het wetenschappelijk onderzoek waren het gevolg.²

Kunstgeschiedenis was in 1932 een nog jonge studierichting. Het Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde (verbonden aan de faculteit Letteren en Wijsbegeerte) was pas opgericht in 1920. Studies kunstgeschiedenis duurden toen slechts drie jaren: twee kandidaturen en een licentie. Het instituut kampte echter met talrijke problemen. Ten eerste moest op korte tijd de nodige vakliteratuur en ander didactisch materiaal worden aangekocht. Ten tweede was de huisvesting aanvankelijk erg krap: het Instituut beschikte slechts over enkele lokalen in een gebouw aan de Universiteitsstraat. Ten derde waren na de vernederlandsing slechts twee professoren bereid om effectief in die taal te doceren. Voor de andere titularissen dienden vervangers te worden gezocht. Zo werd Paul De Keyser in 1924 docent esthetica. Andere bekende professoren waren Floris Van der Mueren, rector August Vermeylen en de vermaarde architect Henry Van de Velde. Bovendien bleek het leerprogramma al snel veel te beperkt om de studenten goed voor te bereiden op wetenschappelijk onderzoek. Naast zes verplichte vakken in de licentie kwamen er dan ook geleidelijk andere vakken bij op het programma. Zo kreeg de jonge docent Frans Olbrechts in 1932 de toestemming 'Kunst der primitieve en half-beschaafde volkeren' te doceren tijdens het licentiejaar.

Het Instituut telde in 1932-33 slechts 20 studenten, een aantal dat zou stijgen tot 32 in 1934-1935 toen Weyns afstudeerde. Dit kleine aantal hoeft niet te verbazen, gezien de moeilijkheden die afgestudeerden ondervonden op de arbeidsmarkt. Vaak werden die kunsthistorici immers gepasseerd door juristen, andere universitair en zelfs lager gediplomeerden voor functies in de musea, de koninklijke bibliotheek of het onderwijs. Weyns was zich hiervan blijkbaar pijnlijk bewust, want einde 1933 informeerde hij bij het ministerie van onderwijs waar hij met

² Gegevens over de RU Gent en het studentenleven haalden we uit: *Gedenkboek van de Rijksuniversiteit Gent*.

zijn diploma terecht kon. Licentiaten in de kunstgeschiedenis konden leraar worden mits het afleggen van een bekwaamheidsproef, voor het wetenschappelijk personeel van de musea was een doctorstitel vereist. Meteen wist hij waar hij aan toe was.³

Ook in Gent bleef Jozef de uitstekende studieresultaten aan elkaar rijgen. Tijdens de kandidaturen haalde hij telkens grote onderscheiding, tijdens de licentie grootste onderscheiding.⁴ Als student was hij bovendien geëngageerd in het studentenleven. Hij was lid van het overkoepelende Gents Studentencorps (G.S.C.) dat streefde naar de vernederlandsing van de universiteit en, eens dat doel gerealiseerd, naar het in stand houden van het Nederlandstalig karakter. De organisatie verleende dan ook zijn steun aan de verdere uitbouw van de RUG. De studentenactiviteiten gingen eerst bijna allemaal door in het Studentenhuis aan de Sint-Jansvest. Toen dit begon te vervallen, nam het G.S.C. in 1934 studentenhuis 'Mac Leod' aan de Sint-Pietersnieuwstraat in gebruik. De studenten konden mits betaling van 25 frank lid worden van 'Huize Mac Leod'⁵ waar ze goedkope maaltijden konden krijgen en gebruik konden maken van de infrastructuur. Het huis was hierdoor de draaischijf van het Vlaamse studentenleven in Gent. Wellicht was Weyns lid. Dat hij er effectief vertoefd heeft, is zeker. In 1934-1935 startten de studenten kunstgeschiedenis met een eigen kring: de Vereniging voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde, gevestigd in de 'Mac Leod'. Weyns was de eerste pres. Na zijn studies bleef Weyns contact houden met de studenten aan het Instituut. In zijn brieven aan het bestuur betreunde hij geregeld dat hij - door de grote afstand - geen activiteiten meer kon bijwonen. In 1939 aanvaardde hij nochtans een uitnodiging om een lezing te komen geven over een wetenschappelijk onderwerp. Hij had net zijn boek *Kongo. Negerleven en negerziel uit het hart van Afrika* uitgebracht. Zijn voordracht droeg dan ook niet toevallig de titel: 'Stanley achterna. Over leven en aard onzer Kongo-negers'.⁶

Belangrijk voor ons (en Weyns') verhaal blijken zijn contacten met enkele professoren waarvoor hij grote bewondering had. Henry Van De Velde is de eerste in het rijtje. Deze wereldberoemde architect was na een carrière, die hem eerst naar Duitsland en Zwitserland voerde, in 1925 teruggekeerd naar België en in Gent benoemd als hoogleraar aan het pas opgerichte Instituut voor Kunstgeschiedenis. In 1933 kreeg hij de opdracht om de nieuwe universiteitsbibliotheek te ontwerpen, wat resulteerde in de welbekende Boekentoren.⁷ In hetzelfde gebouwencomplex was ruimte voorzien voor het Kunsthistorisch Instituut. De bouwwerken gingen wel pas van start in 1936, dus nadat Weyns was afgestudeerd. Deze heeft zeker colleges bij Van de Velde gevolgd. In een begeleidende brief bij zijn licentieverhandeling drukte hij zijn bewondering uit voor de grote meester: 'Heer Professor, Hierbijgaande zend ik U mijn licentiaatswerk over 'Mozaïekkunst'.⁸ En ik ben er verheugd om, dit werk te hebben mogen maken. Voornamelijk omdat ik weet, dat U daarin ook vinden zal, hoezeer ik U, Heer Professor, door uw lessen begrepen heb. Door dit te kunnen doen blijken in mijn werk, benevens mijn persoonlijk 'zien', heb ik zeer gehoopt, dat dit werk U aangenaam mocht zijn. En die overtuiging maakt me zeer gelukkig'.⁹

³ AJW, nr. 99, brief van het ministerie van openbaar onderwijs, 1 december 1933.

⁴ ARUG, overzichten van de examenresultaten, 1933-1935 (kopieën in het GAH).

⁵ Genoemd naar Julius Mac Leod (1857-1919), hoogleraar biologie en voorvechter van de vernederlandsing van de RUG.

⁶ Over zijn betrokkenheid bij de vereniging van de studenten kunstgeschiedenis: AJW, nr. 34.

⁷ Weyns bewaarde in zijn archief een postkaart met het ontwerp: AJW, nr. 368.

⁸ Het handelde meer bepaald over de mozaïekkunst in de Sint-Pieterskapel te Lier. Een exemplaar hiervan hebben we nergens teruggevonden. Het onderwerp vonden we in: AJW, nr. 1769, brief aan F. Olbrechts, 17 juni 1946.

⁹ AJW, nr. 158, brief aan H. Van de Velde, 13 juni 1935.

De tweede professor was Stan Leurs (1893-1973), in 1922 gepromoveerd tot doctor in de Kunstgeschiedenis en in 1924 aangesteld tot deeltijds docent esthetica. Leurs begon in 1922 met de uitgave van een reeks over 'Steden en Landschappen' bij uitgeverij De Sikkel.¹⁰ Later zou hij zich – net als Weyns – toeleggen op de heemkunde. Van 1945 tot 1951 was Leurs voorzitter van het Verbond voor Heemkunde, waarna hij werd opgevolgd door Weyns. Minder bekend is dat Leurs zich vanaf 1935 had geëngageerd in een kersverse Vlaamse cultuurvereniging: de Deutsch-Flämische Arbeitsgemeinschaft, al snel afgekort tot DeVlag.¹¹ Oppericht door de Deurnese atheneumleraar Jef Van De Wiele, was de oorspronkelijke doelstelling dat Duitse en Vlaamse professoren en studenten elkaar beter zouden leren kennen. Dit paste in een bestaande traditie: vooral in Keulen waren meerdere Vlaams-Duitse organisaties actief. De oprichters van de DeVlag behoorden voornamelijk tot de universiteiten van Leuven en Keulen, waar de meeste deelnemers deel uitmaakten van het 'groot-Duitse' studentenleven.

Een belangrijke taak van de DeVlag was de bevordering van de samenwerking tussen en de uitwisseling van Vlaamse en Duitse studenten. In Gent was Leurs betrokken bij de organisatie hiervan.¹² Bij een bezoek van Keulse studenten in juni 1935 deed hij een beroep op Weyns om bij te springen. 'Waarde heer Weyns, De studenten van het Kunsthistorisch Instituut der Universiteit van Keulen komen volgende week naar Vlaanderen. Vermoedelijk zullen ze Donderdag, 13 juni, Gent bezoeken. Kunt u misschien nog een paar medestudenten verwittigen om ze eventueel in den dag rond te leiden en 's avonds gezelschap te houden bv. in 'Mac Leod'. Dinsdag, 11 juni, om 8 u. ontvang ik ze bij mij thuis. Mag ik U ook uitnodigen. Kunt U medestudenten bereiken, breng ze mee maar waarschuw me dan bijtijds.'¹³ Hierdoor is Weyns dus betrokken geweest bij een activiteit van een organisatie die meer dan vijf jaar later tijdens de Tweede Wereldoorlog onder impuls van sommige van zijn voormannen zou uitgroeien tot de grootste Vlaamse nationaal-socialistische collaboratieorganisatie.¹⁴

De docent die echter de grootste invloed heeft gehad op Weyns' leven en werk, was zonder twijfel Frans Olbrechts.¹⁵ Filoloog van opleiding, ontpopte hij zich tot de pionier van de studie van de Afrikaanse kunst in Vlaanderen. In 1925 promoveerde hij in Leuven tot doctor in Letteren en Wijsbegeerte op de baanbrekende studie *Een oud Mechels bezweringsformulier* die later bekroond werd door de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde. Hij kreeg in 1925 een studiebeurs voor studies etnologie aan de Columbia University in New York. Nog in Amerika trok hij in 1926 en 1927 het land in om in de staat Oklahoma de Cherokee te bestuderen, een indianenstam voor wiens dichtertijde en kleurrijke taal Olbrechts een grote bewondering had. Hij legde hiervoor een omvangrijke documentatie aan waarvan Weyns heel wat glasdia's heeft cadeau gekregen. Ze bevinden zich nog steeds in Ter Speelbergen.

In 1927 keerde Olbrechts terug naar ons land en werd korte tijd later attaché aan de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis in Brussel. Daarna verlegde hij zijn belangstelling naar kunst en cultuur in Afrika. Olbrechts zou uitgroeien tot een ware grondlegger, want de wetenschappelijke studie van de kunst van Zwart Afrika is pas van start gegaan rond 1920. Voordien werd geen waarde toegekend aan de kunstuitingen van wat werd beschouwd als primitieve volkeren. Pas in 1915 verscheen voor het eerst een werk dat waardering uitdrukte

¹⁰ Enkele delen zijn aanwezig in de bibliotheek van Ter Speelbergen.

¹¹ Over de DeVlag: F. Seberechts, *Geschiedenis van de DeVlag*; F. Meire, *De DeVlag voor mei 1940*.

¹² Daarnaast schreef hij talrijke bijdragen voor het verenigingstijdschrift *De Vlag*.

¹³ AJW, nr. 83, brief van S. Leurs, 7 juni 1935.

¹⁴ Leurs en Weyns waren echter nooit betrokken bij de DeVlag tijdens de bezetting.

¹⁵ Informatie over Olbrechts en zijn werk haalden we uit: *Frans M. Olbrechts 1899-1958*.

voor de zogenaamde negerplastiek. En pas in de jaren '20 kwam het wetenschappelijke onderzoek op gang, onder meer door toedoen van Olbrechts die enkele bijdragen hierover publiceerde. In 1932 begon hij met de al vermelde vrije cursus 'Kunst der primitieve en half-beschaafde volkeren', waarmee een begin werd gemaakt met de wetenschappelijke studie van de etnische kunst aan de RU Gent. Olbrechts bleek een getalenteerd docent en zijn lessen hadden dan ook succes. Zijn eerste studiereis doorheen Afrika in 1933 maakte hem duidelijk dat de studie van de Afrikaanse kunst aan vernieuwing toe was. Met name wilde hij de sculpturen klasseren in stijlen en stijlgebieden en ze in hun culturele context plaatsen. Niet enkel de stijl van de beelden moest worden onderzocht, maar ook de relatie tussen kunst en religie, kunst en sociale organisatie. In het bijzonder moest worden gepeild naar de figuren en de persoonlijkheid van de makers van de beelden.

Innovierend was ook Olbrechts' stelling dat Afrikaanse kunst slechts behoorlijk kon worden bestudeerd door etnologen die tevens kunstgeschiedenis hadden gestudeerd. Om deze kunst te kunnen begrijpen, was de culturele achtergrond van de kunstenaar immers even belangrijk als de uiterlijke verschijningsvorm van het kunstwerk. Studenten die zich bij hem hadden verdiept in deze materie, genoten de vereiste etnologische en kunsthistorische vorming die nodig was voor de studie van de Afrikaanse kunst. Dankzij deze veelzijdige benadering heeft de Gentse opleiding bekendheid verworven in binnen- en buitenland.

F. Olbrechts in Ivoorkust (1938/1939)

Weyns was vrijwel meteen geboeid door de thematiek en Olbrechts zag vanaf het begin in hem een veelbelovende leerling. Nog voor het academiejaar 1934-1935 ten einde was, hadden beiden het plan opgevat voor een doctorale dissertatie over Afrikaanse kunst. Om het Weyns een bevriende generaal aan en wilde hij hierover overleg plegen met rector Vermeylen. Dit mislukte, maar belette Weyns niet om toch door te zetten.¹⁶

Sam Van Clemen en Sofie Wauters

¹⁶ AJW, nr. 111, brieven van F. Olbrechts, 13 mei-28 juni 1935.